

Saul

Pealve-
kivi

H-2099

A 20 31
A 20 91
500
Museum u. d. d. d.
Veassekiwi
kiila rahwa elu ja olu

1852 aastal ja peale selle.

See on umbes 50 aasta järele tagasi vaatamine
(waade) kuidas rahwas siis on elanud, misfugu-
sed elukombed on olnud jne.

Võpuls ka mõned lühikesed jutukesed Kodawereest.

Kogunud J. Saul.

Tallinnas.

Trükitud ajalehe „Walguse“ (J. Kõrw'i) kirjadega.

1902.

14

A 2091.

Vealsekiwi

küla rahwa elu ja olu

1852 aastal ja peale selle.

See on umbes 50 aasta järele tagasi waatamine (waade)
kuidas rahwas siis on elanud, mis sugused eluviisid ja
kombed neil on olnud jne.

Lõputks ka mõned lühikesed jutukesed Kodawereist.

Kogunud J. Saul.

Tallinnas.

Trükitud ajalehe „Walguse“ (S. Kõiw'i) kirjadega.

1902.

Дозволено цензурою. — Юрьевъ, 29-го іюля 1902 г.

727

Bealjekivi küla on Tartu kreisis, Kodawere kihelkonnas, Matskiwi mõisast 1 werst õhtupool; umbes 6 wersta Peipji järwest kaugel; sealt käib kirikutee läbi Matskiwi mõisast Koffora mõisa poole; teised weiksemad teed on weel küla wahel, nii kui: Kõfsiotjas ja suureküla pool, mis Sawastwere küla poole läheb j. n. e. ka Päikse poole.

Seit küllast jookseb üks jõgi läbi, kes oma jooksu Mustast järwest, Sawastwere ja Kuningawere järwest alustab, mitme hallikaga ühendab ja nõndawiisi Matskiwi mõisa alt Peipji järwe woolab.

Wanajal ajal olla ka need nimed „Matskiwi“ ja „Bealjekivi“ jellest tulnud, et kaks weskid jelle jõe peal olid ja üks wesiwesi sai Bealkiwi wesi nimetud, sest et tema ülewel pool weejooksu seisis, aga teine sai esite Allakiwi, pärast Matskiwi wesi nimetud, et tema allpool weejooksu seisis.

Bealjekivi külas on mitmesugused mäed ja orud, ja et tema nõnda jõe, mägede ja kalda külkade wahel seisab, saab tema ka rahwa suus „Kõweraks“ külast nimetud. 1. jagu Külaots, 2. jagu Kõfsiots, peale jelle weel 4 Tõrowere talu, mis paar wersta Koffora pool seiswad. Küla otsas, kust tee Sawastwere ja Päikse poole läheb, oli sell ajal wäga suuri kiwa täis ja igaiüks pidi jõest läbi sõitma, kus ka kiwid wee põhjas sagedaste wankrid tahtsid ümber lüüa, olid ka mitmed kewadel suure wee ajal suure kartusega sealt läbi sõites ümberkukkunud, — sest on siis ka Bealjekivi rahwale see wanajõna tulnud: „Katk ei saa mitte ial enam Bealjekivi külasse tulema,“ — sest ta olewa wanal

ajal oma katku wantri seal jõe kiviide wahel katti murdnud ja ise wette ümberkukkunud ja ei iialgi enam lubanud tema Bealjekiwilt läbi sõita; nõnda olid siis Bealjekiwil küla lapsed wäga rõemjad, sest katku nad enam ei kartnud. — Nii kui jo enne sai nimetud, Bealjekiwil mägesid, siis olid neil ka sell ajal mitmesugused nimed, nii kui: 1. Lästeniidi mägi, Kuffe mäega ja Sawastwere poolt, kus mägi katti oli, Silmitesemäe kiinkadega, 2. Koolja mägi (ehk Kuulja) kesel küla. 3. Loffota mägi, Koosimäega, 4. Kalewipoja jäng (ehk Kalewi mägi), kus peal weel Tiffu talu wiimaks erneid pidas. 5. Külaotsa Kääpa mägi. Peale selle oli weel Mütta kallas mäda järwe ääres; mõisa kalda alune punase lähtega ja seal ligidal Linnamägi tase Palja mäikuga ja weel Tiffu mäik. Sell ajal olid külas neli wärawad, üks oli Koristusori poolt tulla küla sisse ja teine oli Umbaia wäraw, kolmas oli Peadu wäraw ja neljas oli Külaotsa wäraw, peale selle weel Kõksiotja wäraw; kui nüüd Palla ehk Koffora mõisa saksad Tartu sõitjwad, ehk ülepea üks tõld paistis tulema, siis jooksid küla lapsed wärawaid lahti tegema ja saksad andsid enamiste üks kopik, see oli küla lastel hea teenistus sel ajal, — aga kui mõnikord ka raha ei saanud, siis murisid lapsed selle saksu üle ja ei lubanud enam iialgi nende eest wärawaid lahti tegema minna. —

Bealjekiwil külas ehk kooli jaus oli seetord 18 talupere-meest, need olid oma perekonnaga: 1. Madi talu, peremees Jüri Madi, tema naene ja lapsed: Leeno, Uno ja Joosep. 2. Beetra talu, peremees Toomas Lindper, naene, tema wend Jaan ja Märt. 3. Saali talu, peremees Tõnnis Saul, naene ja lapsed: Jakob, Miina, Joosep, Jaan, Liiju ja Abram. 4. Tumara talu, peremees Jaan Saul, naene ja lapsed: Toomas, Abram, Aron, Ann ja Miina. 5. Sori talu, peremees Toomas Narits, naene ja lapsed: Mari, Miina, Elias ja weel kajupeog Toomas Miisna. 6. Tiffu talu, peremees Johan Kalew, naene ja lapsed: Hans, Abram, Johannes ja wäimees Madis. 7. Mõlber keskkülas, peremees Johan Sorgenfrei, emand ja lapsed: Kustaw, Willem, Sassa, Lulu, Miili ja wana jahwataja wanamees Jeremias. 8. Loffota talu,

peremees Mihkel Kuusik, naene ja lapsed: Abram, Josef, Kadri, Peeter ja Kustaw. 9. Timmuski talu, peremees Kaarel Timmusik, naene, tema wend Joosep ja Siim ja Miina. 10. Tõnora talu, peremees Jüri Brinkwelt, naene ja lapsed: Jakob, Piisu ja Aron; ka wend Jaan Brinkwelt j. n. e. 11. Annuka talu, peremees Aron Kadak, tema naene ja lapsed: Kaarel, Miina, Leena ja weel teised. 12. Pette talu, peremees Mihkel Paapfi ja wend Joosep; ka üks endine Abram ja weel teised. 13. Mäe talu, peremees Taamet Mägi ja tema poolwennad: Jaan, Abram j. n. e. 14. Suure talu, peremees Toomas Mesipuu, naene ja lapsed: Kaarel, Krõõt, Abram, Miina ja Ann. 15. Bedu talu, peremees Peeter Nahtur, naene ja lapsed: Aron, Mari, Miina ja Abram. 16. Patakõrwe ehk Holtsmanni talu, peremees Johan Holzman, poeg Mihkel ja Johan j. n. e. Peale selle olid weel Jaska talu ja Tõrowere talud oma perekondadega. —

Nende külla pere ehk talukohtade järele olid külla noored mehed nõndawiihi küsimistega luuletanud ja külla laulu teinud maja numri ja ka nende išeäranis omaduse järele:

1. Kellel pittad sööma lauad? Madil pittad sööma lauad.
2. Kellel need sõda hobused? Peetral need sõda hobused.
3. Kellel see tena kanade? Saakil see tena kanade.
4. Kellel need mesipuu aiad? Toomal need mesipuu aiad.
5. Kellel need pittad piima kinnud? Soril need pittad piima kinnud.
6. Kelle peeled (kangas jalad) klisku lööwad? Tikku peeled klisku.
7. Kellel need kiwi mürinad? Mõldril need kiwi mürinad. [lööwad.
8. Kellel need mehised mehed? Lõktotal need mehised mehed.
9. Kellel need tina tanawad? Timmuskil need tinased tanawad.
10. Kellel need tõurad röögiwad? Tõnural need tõurad röögiwad.
11. Kelle kull on kannuksita? Annuka kull on kannuksita.
12. Kelle härjail kaarud sarwed? Pette häril kaarud sarwed.
13. Kelle õues mängitakse? Mäe õues mängitakse.
14. Kelle ukseid uppakili? Suure ukseid uppakili j. n. e.

Seal küllas elasiwad weel palju wabadikfusid ehk pobolid.

Peale selle olid külla poisid weel üht laulu luuletanud Westki peremehe ehk möldri Sorgenfrei üle, selle elu tema nimelega, nii kui nr. 7 näitab, nõnda käib:

Kas on meie möldril muret?
Kustaw saab Willem jöb

Sassa nälga sureb
 Vuulu loodab looja peale,
 Müüli seal otja peal
 Nõemsaft tõstab heale.

See sama möldri emand oli kõige asja poolest väga iriseja ja ütles ikka: Meil on väga kassin siisjetulek, ei tea kuidas läbi saab, rent on juur, lapsed tarwis koolitada j. n. e. Kord läks tema oma mehega juwel kaugema heinamaa põllu peale Päikse poole jalutama, seal tõstis tema omad filmad üles ja nägi üht suurt uut maatiikki odradega külwatud, mis tema mees kowadel oma julastega Elias, Jõgi ja Annus Pääw oli teinud, siis kirjendas tema ja ütles: Toho, kelle see põhjatu mere selg on, see on üks otjata juur wilja wäli! — Siis ütles tema mees (ehk mölder): See on ju meie oma, mis mina oma julastega kowade tegin, ära kirjenda ühtegi, — see peale wastas emand: Ah meie oma natuke ongi. Seda asja oli mölder Sorgenfrei ise pärast oma julastele jutustanud, et mõni naesterahwas näeb wõerast asja ehk põldu ja nimetab seda ilma juureks mere seljaks; aga kui ta teada saab, et see tema enese pärast on, siis muudab see põhjatu mere selg ennast köhe: meie oma natuke (natukefeks) ongi. —

Sell ajal oli Pealsekiwi rahwal nii kui kõigil Alatskiwi wallal nõõri põllud ja weel weikejed põllu tükid, ehk lõged, nii kui nüüdsjed Wenemaa hingemaad. Heinamaad oliwad ka umbes 3—4 wersta kaugel Päikse pool, mõisa, järwe ja jõe ääres olid ka ühed tükid. — Heinamaad said ka mitme nimega nimetud, nii kui: Silmikese heinamaa, Päikse heinamaa, Tagapäikse heinamaa, Kullisoo, Taremetz, Tagataremets, Kurenitt, Lagasjit, Oks, Padakõrw, Mäda-järm, Peraniit, Pükste heinamaa, Seppasori j. n. e.

Dalumajad oliwad kõik, nõndasamati ka karjalaudad palkidest ehitud ilma wundamendita, kõige alumine palk kateti liiwa ehk mullaga ümbert kinni ja wäljaspool seinad ühes seisjis üks palk umbes 1 jalg maad seinad palkist kaugel, seda nimetadi muldpalk, kes jeda mulda seinad palki küljes hoidis, et muld ei saa laiali sõtkutud; muidugi kõik õle ka-

tustega kaetud hooned. Altnad olid weikesed, kahel talul olid klaasaknad aga weikesed, teised talud hoidsiwad tükkisid ehk troppid afna ees, mõnel olid ka laud klappid böjel afna ees. Kui niid ahi kütte pandi, siis läksid lapsed sängi teki ehk kasuka alla, pärast seda, kui suur suits wälja läks, pandi poolwõre ette, nõnda et siad tarre ei saanud, sest need põrsad rõhkiwad ikka tare uffe peal, ninad tarre käänatud; lambad sõid suwel tareesise sawipõrandad ära ja suits läks ülevalt poolt poolwõret wälja, sest jell ajal ei olnud ühelgi talupojal korstnaid majadel peal, weikesed kambri oliwad ka tare külge ehitatud ilma ahjuta ja kõigil oli sawi põrand all ja seisid külmad, sest need põllukiwi ahjud, mis tare nurka ilma kummita olid ehitud, nagu Egiptuse Katakombed, ei annud kambri sugugi sooja. Ühe talupoja kambri sisse oli kambri ehituse ajal suur põllukiwi jäetud, see oli kui Egiptuse Piraamid, kuhu lapsed otja ronisid ja õhtul omad kingad, wiisid ja tallukad (sukkad) sinna tahelema panid.

Talunaistel oli see mood talituses; et kui hommiwu wara söögi keetmine hakkas, siis tehti tuli ahju ette tuhkhauda, tuli sai enamiste tuhkhauas alles hoitud, ehk ka tulustite läbi üles löödud, mõnikord tauti teda hommiwu üks tund aega, kui pejs (tael) tuld külge ei wõtnud, teised rahwas pomistasiwad aga jenni pimedas, kui wana isa tuld parkis peksta ja lapsed wahkisid ilusaid tule sädemeid, mis tule kiwi ja raua wahelt wälja kargasiwad, sest tule tikkudest ei olnud jell ajal weel juttugi, ka üks talurahwas käis teiselt talult tuld otsimas. Kui niid hommiwu toit jõõdud oli, pani pere-naine kohe karja jauks wett pajaga tuhkhaua tule peale koogu otja, selle järele pandi ahi küttema, tõmmati wiimaks weel need ülejäänud tukid ahjust jälle tuhkhaua paja alla, et lammastele joogiwett soendada, siis oli ju pealelõunat; selle järele hakati jälle õhtuks suppi keetma, nõnda et kõik päew otja tare üks pärani seisis, kuna inimeste filmad järgeste suitsu sees oliwad, aga jalad all põrandad peal külmetafiwad.

Kord oli Titu Madis haigeks jäenud ja oli tares sängis pitkali, muidugi ei jõudnud tema filmad päew otja seda suitsu tegemist kannatada, — wiimaks hüidis ja ütles

tema: „Kuulge naesed, jätke ju ükskord seda miiliaugu*) põletamist järele, minu filmad lähwad juba pimedaks sest suitsetamijest!“

Mõni mees ehk küll ütles pärast: Mis wanast wiga oli elada ja puid põletada, mehed talwe otja kärrutasid metšast puid kodu, tallutasid regefid, sest ree raudu ei olnud weel olemas; niisama olid ka puurattadega wanfrit, mis kõige parema fia raswaga (munarmu rasw) wõieti, muud wanfrit määret sell ajal ei olnud weel, wenelased wõifid küll omad wanfrit tökkatiga, sest sõidu peal rippus neil ikka tökkati pott wanfrit taga otja all.

Põletuse puid oli küll saada, ja anti ka iga talule üks süld kase lõmmud peerudeks, aia puud ja wanfrit puud, peale selle said talupojad lõhmusse koormad metšast korjatud, kust kõik kõied said tehtud, kellega puud, palgid weški wõllid ja heinu wõis wedada, sest kanepi kõit sell ajal weel ei olnud.

Metšasaks „Makkar“ andis igaihele nii palju kui ta tahtis, ehk kes siis head asjapuud tahtis saada, see wiis sakšale mõne rääbisje kala ja wõid, aga et metšasakša Makkarile seda väga palju kokku wiidi ja see toidukraam ju halwaks läks, sest ta ei jõudnud kõiki mitte ära süia, siis hüüdis ta nende wastu, kes weel temale seda tuua tahtsid: Oh seda wana wõid ja mädanud rääbisje kala ma enam ei taha! tooge parem jukru päid ja raha, nii kui mõisa Otkmannile wiite. Sell ajal oli weel Elifwere krahw Stakelberg mõisa pärišhärä, kes iga aastal üks ehk kaks korda mõisa sõitis waatama ja jälle rahuga ära kodu läks. Mis mõisa Otkmann „Zippzow“ ja metšasaks Makkar tegid, see oli tehtud.

Bealšefiwi küla laste koolis käimine.

Endine koolimaja seisib Kooljamäe külje peal, kus kooli Märt (ehk Märt Koido) koolmeister oli, tema ajal käimine meie koolis. Enne seda koolmeistrid olnud Badakörwe Mihkel kool-

*) Mitli augu põletamine tähendab meie pool lõrwa põletamist metšas.

meister, see olnud väga wali mees, kui lapsed midagi koolmeistri vastu effisid, siis panti lapsed põlwili ernete peale ja anti hästi witsju. — Kord oli tema Badakörwest pühapäewa hommikul enne walget kooli tua juurde tulnud (sest tema elas sell ajal 4 wersta kaugel) rahwale ette lugema, ehk ütlemä: palwetundi pidama. Et aga hommiku enne walget weel rahwast kooli juurde polnud kogunud ja koolmeistril väga külm olnud, siis pannud tema raswa küinla koolitua laua peale põlema ja roninud ise koolitua sooja ahju, mis õhtul oli küetud jaanud. Kui tema nüüd soojas ahjus kuulanud, tulnud häkitselt kaks inimest tuppa, koolmeister ei tahtnud weel ahjust wälja tulla, — warsti peale selle tulnud jälle kolm inimest weel juurde, nüüd arwanud koolmeister, kuidas pean mina nüüd ahjust wälja tulema, sest rahwas paneb seda imeks ja naerab minu üle; — aga rahwast tuli ikka enam koolituppa ja palwetund ka lähemale, — siis muudugi häda ajas härja kaewu. Nüüd roninud koolmeister Mihkel ahjust wälja, wana kasukas seljas, tuhaga kross, kargas üle tua kambri, nõnda et tuhk weel tükk aega järel lendanud ja rahwale tuha tolm vastu filmi jooksnud. — Peale selle pidi tema ennast puhastama ja siis rahwale palwetundi pidama. —

Kooli Märt oli meieaegne koolmeister, see oli ka esiotja väga wali ja pekksis lapsi. Sell ajal oli weel see suur patt, kui koolipoisikene tritjuga jäe peal liugu lastis; kui koolmeister seda kuulis ehk nägi, sai laps, siis kui ta jälle kooli tuli, maha wõetud ja hästi witsutatud, — nüüd 50 aasta järel ei ole see enam patt, waid wanemad ostawad ise lastele tritjud, et nad wõiwad jäe peal jooksta, mis neile väga terwijeks on. — Üks isa lastis oma pojale, kes alati koolmeistri käest pekka sai, seemesti nahast pükksid teha, aga koolmeister kistus ka need lõhki ja witsutas poisi ära. —

Ükskord ähwardas ja manitses kooli Märt koolipoisja, et ükski ei tohi enesele tritju osta, seal tõusis üks weikene poisikene ülesse (Tiku Johannes) ja ütles: Märdi Kaarlil on tritis; kui Märdi Kaarel seda kuulis, kargas ta kohe koolipingist üles ja läks uksest wälja, kooli Märt jookkis tale ruttu järele ja wajutas ukse ühe pauguga kinni, nõnda et koolimaja seinad

põrisesid, ta tahtis poisi jalad uffe waele wajutada, — pärast tegi ta uffe lahti ja waatis järele, juba poiss oli Loffota wärrawis, aga teinekord pärast seda sai Märdi Kaarel ikka nahataie sätte. — Kord tuli Juhani Tooma wanamees kooli Märti piisfaga taga ajama, et ta oli tema poega peksnud, kui koolmeister seda läbi afna nägi, siis põgenes tema tua alla kar-tohwli keldri, nõnda peafis tema wana Tooma eest palku. Pärast seda, kui kooli Märt wanaks sai, jättis tema lapse peksu järele, tõreles küll, aga õpetas hästi, sest sell ajal oli aga koolis lugema õppimine, enamiste Saulu raamatust, nõnda et mõnel koolilapsel, kes alati koolis käis, Saulu raamat üsna täiesti peas oli. — Katekismust oli ka wähe õppida, nõnda ka wana jagu Piibli lugu, — kirjutamist ja rehkendamist sell ajal weel sugugi ei õpetud. Tiku Hans oli kirjutamist õppinud, teda peeti külas targaks meheks. Koolimaja sai pärast sealt ära teise kohta ehitud. Kui mina koolis käisin, siis käis koolmeister hommikul enne walget Padakörwe metsast puid toomas, kui ta kodu tuli, wiskas ta rangid ja ohjad koolitua seinale ühte warna otja, ije oli wäsinud ja läks kambri puhkama; siis ütles koolipoiss Krimmi Aron: Täna meil head lugu ei tule, koolmeister paistab õige wihane wälja. Sell päewal said ka mitmed koolilapsed kōmatid ja karwus-tada. Kui koolmeister kodust ära läks, ütles koolmeistri naene koolilastele, hommiku kui need kofku tulid: Nüüd, lap-sed, hakkage lugema, lapsed hakkasid lugema, lugesid kuni lõu-nani kōwa healega, nõndasamuti ka õhtupoolegi, pidid aga alati lugema. Koolmeister ütles mõnikord: Wait lapsed. Siis küsis ta wiit peatükki ja ütles ähwardades: Lapsed, kui teie fewade mitte kōik hästi ei mõista, kui õpetaja teid katsma tuleb, küll ma siis teile külma jauna tahan anda, wihad on ju liiku pandud, witsakimp wahib lae all, seepärast ärge kartke õpetajat, waid mind, küll ma teid walufasti näpistan.

Kord pidas ühel õhtul wana kooli Märi rahwale palwetundi, et sell ajal raswaküünlad weel wäga kallid olid, siis ei raat-sinud koolmeister mitte kaht küinalt kooli laua peale põlema panna, waid aga ühe ainsama, — aga raswa küinalt pidi koolmeister iga natukese aja pärast näpistama, sest et küindla

taht muidu pittäks ja walgus selle läbi tumedaks jäi, sest sell ajal ei olnud weel küindlatäärised; siis näpistas ta selle ainja küindlatahi ja tule ka korraga ära; nüid jäid koolmeister ja rahwas kõik pimedasse tuppä, õnneks oli koolmeistril õhtu laulusalmid peas, ütles aga sõnu ette ja nõnda laulsid nemad nii kaua pimedas, kuni tema tütar tuhkhauast süte küljest tuld üles puhus ja jälle peeru otjast küinla uuesti põlema süttas.

Kui wana koolimaja Kooljamäe külje pealt ära teisi kohta wiidi, siis jäi aga jenna paika üks mantlikorsten püsti, — küla poisikesed lõhkusiwad selle ümber ja kaewasid nuka alt kiwa maha, kuni ükskord Loffota Kustaw (ehk Kustaw Kuusif) ühe puu kangiga ühe juure kiwi wälja kangutas ja selle järele kustus korsten juure raginaga maha, Kustaw sai aga ise waewalt plogama ja alt ära, nõnda sai see wana kooli „piramid“ ära kautatud.

Marjuse palkamine kewadel ja karja waat (ehk wuat) sügisel.

See oli ülepea see aeg Pealjekivi külas, — kus Tõnu tõura karjus, Laar lamba karjus ja Sirk sea karjus oli. — Kewadel Maarja päewa ümber käis küla kubjas igas talus ja ka pobolite juures käsku andmas, et tulewa püha õhtu poole, ehk peale lõunat saab Keikküla Tikku talus karjuse palkamine olema, et kõik küla peremehed peawad jenna kofku tulema. Siis tulid kõik külamehed kofku karjust palkama, aga et soldat Tõnu jälle tõura karjuseks tahtis heita, niijama soldat Laar lamba karjuseks, ja wana Sirk sea karjuseks; siis toodi hästi wiina Mamma kõrtüst, see kõrts oli mõisa hoomi peal, wastu wana mõisa haarberi, sai ka mõisa kõrtüst nimetud; — teine oli Lombi kõrts, enamiste Naelawere rahwale, kolmas oli kiriku ligi Ratti kõrts. — Wiin wõi porojom kallati Tikku tares ühe paja sisse ja pada pandi sekk tarre, siis istusid wanad peremehed järwide peal ümber paja ja Tikku talu peremehele anti käsku, et ta pidi seda wiina topfi, ehk nõnda kui teda sell ajal nimetadi „Säräk“, wälja

tooma, et sellega wiina juua; siis käskis Tiffu peremees Abram Kalew ühe redeli tare ette tuua ja wõeti ülewelt tare ukse kohalt, kus alati see miili augu suits wälja käis, see „Särät“ maha, mis katuse roowi latti wahel paigal seisis, see oli wiist ju 100 aastane puu kapakene, umbes kolm tolli läbi mõeta, must ja läikis, wiist sest wiinast ja juitjust, kelle sees tema seisis, süsimustaks saanud, jaba taga, kellest kinni hoiti, kui sellega wiina joodi, siis räägiti wana aja asju ja jutustati isekeskis, iseáranis rääkis wana soldat Tõnu, kudas tema 25 aastat kroonuteenistuses olnud, mis tema seal näinud ja kuulnud, kudas Prantsuse Napoleon Bonaparte Wenemaale tulnud ja tema Keiser Aleksandri I. Pariisi linna läinud ja tahtnud Wene feisrit Aleksandrit náha saada ja nõnda edasi. Kord olnud tema sõja ajal taga Moskwa Borodina lagedal, õhtu poole wásimusest tüdinenu, istunud tema kahe truu soldatiga ühe kraawi kalda peale jalgu puhkama, aga waata, filmapill tulnud suuretüki pauk ja kuulid wiinud mõlemad tema seltsimehed ára ja jätnud teda ükfinda järele; — nii mitmest hirmust pidanud tema läbi káima. — Ka rääkis tema, et Prantsuse Keiser Napoleon olewa Wene feisrile kirjutanud: Minul on nii palju wáge, kui üks waff linaseenmeid, ükski ei wõi minu wastu hakata; aga Wene keiser Aleksander I. olewa temale wastu kirjutanud: Minu sõjawági on kui üks waff sibulid, neid ei ole küll aru järele nii palju, aga nad on mõrud ja wihased, seepárást kardada neid. —

Wana soldat Saar oli natuke noorem, see rääkis jälle Poola sõjast! Kuida Wene wági Warsjawi all käis ja mõnikord Poolaklased plagama pannud.

Ükskord olnud neil Poolamaal leiba puudus, siis olewa nemad põllu pealt weiffid kartohwliid (ehk maa õunu) korjanud, feetnud ja söönud neid, kartohwliid olnud aga seekord wága noored, arwata erne wõi uba suurused; peale selle leidnud Wene soldatid ühe wana heina küüni sees hulgale leiba, mis Poolaklased jenna kofku olid pannud, sealt said nemad hásti jüüa, ka läinud kaks soldatid Poola katholicu kiriku lae peale ja näinud, et seal ühed pütid koldes paistawad, teinud selle lahti,

seal sees olnud sealihha soolaga pakitud, nõnda et nemad toorelt mõisivad loigata ja neid süia; seal kiriku lae peal olnud ka palju kastisid täidetud kalli riitega, sõdatid wõtnud sealt mõned kallid riide tüki enesele, tema aga wõtnud omale ühe siidirätiku jala nartsudeks, ehk tallukad, sest tallukad olnud jo saabaste sees hoopis katti õrunud, sest et sõdatid sell ajal kõik jala pidid käima; nõnda oli ka Tõnu jala Pariisi linna läinud, kui Napoleon sai wangi wõetud, siis tuli tema ka teiste sõdatitega tagasi oma maale. —

Kolmas karjus oli „Sirk“, kes mujal kuskil pole käinud, kui omas nurgas kodumaal ja suwel alati sea karja hoidnud; aga karjuse palkamise ajal istus tema ka tares; ja kui märjute pähe hakkas, siis olid õlekubud Tiffu tarre maha toodud, kus peale wanad mehed pittutasid. Üks wana naljakas wanamees Sori, ehk Netroni Toomas nimetud, see rääkis jälle seda, kuidas Kalendrid saamad tehtud; tema olewa lord Tartu linnas Kalendri tegija juures olnud, seal magawatudengid jängis seliti, jalad seina peal, üks ütles ette ja teine kirjutawa; kui nüüd üks tudeng teise käest küsimud, kauge ja oled jo Kalendri tegemisega? Teine wastanud: Juba Märdi päewa ligi, siis teine ütelnud: Pane ja kirjuta siis hästi märga rõnda ja lotju ja lobjakad see on talurahwal hea Märdi päewa ilm j. n. e.

Küla poisikesed mängisivad sell ajal, kui wanad mehed wiina paja ümber istusivad, Koolja mäe peal, mis koha Tiffu tare ukse ees oli, nende rõem oli sel päewal juur! — Sügisel aga, kui karjused karjadesst lahti olid saanud, siis peeti sealsamas talus karja waat; seal siis tehti õlut ja toodi wiina ja ka hästi lamba liha keedeti Tiffu talus, kõik rahwas sõid ja jõid ühes koos ja püherdasid pitka hõlgede peal tares ja seesama ülewel nimetud must wiina „säräk“ toodi tare katuse ruumi latti wahelt maha, kellega wiina pajast joodi, kirjud puu õllekannud käisid kähku, kuppuliude seesst sõõdi kaalikaid ja lamba liha, mõnikord ka kama, mis poisikestele piisku pisteti, Tiffu naestel oli sell päewal palju tegemist, nõnda et mitmed küla perenaesed pidid neile appi tulema, keetma ja talitama; sest kui sügisel iga peremees lamba liha põtgaga ja leima-

dega (õhked) karja waadile tuli, siis kulus see pidu kuni kehvõõni ära. — Kui ju karjatside pead soojaks saanud, siis rääkisid nemad oma juve karja käigust, kuidas hundid wägise lambaid tahtsid ära wiia ja wiisid ka neid sagedaste karjast ära, sest hunta oli sell ajal meie maal palju ja nemad käisid ka talwel külades ja wiiswad ka mitmed talurahwa koerad ära ning kistsid ka hobuseid ja mõnda inimest, sel ajal käisid rahwas mitmed odadega tee peal, et neid kaugemale peletada. — Kui hundid kord juba inimesi murdma ja sööma hakkasid, siis said ka keisri härra poolt „Kasakad“ (soldatid) wälja saadetud rahwast kaitsma. —

Döjel õitsis käimine.

Pealsekiwi peremeestel olid küll suured heinamaad, aga need olid liiga metsasse kaswanud, nõnda et neid palju lagastama pidi, ei saanud ikka niipalju heinu, et oleksid oma hobuseid döjel kodus wõinud hoida, seepärast pidid nemad neid õitsis söötma, need 14 kuni 15 talu pididwad igauks enesele õitsi poisid ehk tüdrukud hoidma, igal peremehel oli enamiste 3—4 hoost. Öhtul, kui ju päew alla weeres, kogusid kõik õitselised Timmuski tanuwere Koristu wärawa juurde kofku, hoostel olid kellad ja paljudel ka puust tehtud krappid kaelas, need helisesid ja laksusid; kui küla wärawad lahti tehti, ligi 3—4 wersta Päikse poole sõitis see õitserong heinamaade wahele alefõrre peale; seal pididwad nemad siis hobuseid söötma ja järele maatama, et hobused heinamaa rohtu ära ei söö. Kui hobused ju kammitasje olid pandud, siis pidi iga õitseline 5 woori puid tooma, sest tuli pidi kõige öö läbi põlema, nõnda sai ka tehtud. Õitsi peremees ehk eestwõtja oli sell ajal Lokkota Kustaw, kes enamiste julge kurafiga oli ees sõitma.

Kord öhtul Koristu wärawa ees, kuhu kõik õitselised kogusid, tuli Timmuski Kaarel wälja ja kargas Lokkota Kustawi juurde ning ütles: Waata, praegu ma tõmban sind ho-

buse seljast maha ja soen ju naha täis, et sina koer oled meie heinamaa ära jõotnud. Kustaw oli wagane ei lausunud ühte sõnagi; kui aga Kaarel tema juurest kaugemale läks, siis ütles Kustaw: Tehke wärawad lahti ja need tehti lahti, see peale ütles Kustaw: Waata, nüüd ma lähen õitfi ja panen hobused kest Timmuski heinamaad maha ja ise heidan magama, sest niipalju ma ülepea rahu saan, kui ma magan, — kui ma omad filmad lahti teen, siis on jälle külla rahwas nagu agijad minu kallal. — Kord olime õitfega mõisa wälja ääres, siis tegid õitfi poisid küll ülekohtu, nemad töid õitfi põletamise puud hobuste päitfedelega mõisa rehe juurest ära, Timmuski Siim läks ja tõi ka mõisa ernid seljaga sarrast tule äärde süia; aga hommiku poole ööd oliwad hobused mõisa ristihelina sisse läinud ja wäljawaht „wana Bilwe Toomas“, wiis mitmed hobused mõisa kinni, — siis lätsid poisid hobuseid mõisast ära oftma ja arwasiwad, et nüüd ilka nahk läbi joetatse ja trahw tuleb, aga wana Otkmann Zippzow ütles: Teie kuradid ei mõista oma hobuseid hoida: Wõtke seekord nad talist ära ja minge kodu, aga ärge teie kuradid teinekord enam hobuste juurde magama jäege, küll ma siis teie nahad tahan täis fugada. —

Sell ajal oli ka „Weitjenberg“ Matskiwi mõisa kirjutaja, kes pärast sest wana Otkmannist „nutu laulu“ kirjutas; ka protokollki kirjutaja oli tema, sest et sell ajal weel mõisa walitus kohut mõistis ja walla walitfusi ei olnud olemas; kõik talupoegade hobe ja jala päewad, teoliste, korraliste ja waimude päewad said ühe neljanurgalise puu pulga peale üles lõigatud, ühe kandi peal olid hobe, teise kandi peal jala päewad, kolmanda ja neljanda peal teu ja waimu päewad nuaga kriifutud, aga teine pulk oli mõisas kirjutuse laua all kastis talu numbri järele, kui nüüd taheti päiwi arwata, siis andis mõisawalitus külla kubja läbi peremeestele käsku, ühel seatud päewal peawad kõik peremehed mõisa tulema päiwi kustutama, seal tõmmati siis punase tindiga nende päewade aru kriipsudele joon peale, ühtlase ka mõisas olewa pulga peale ja nõnda said kõik töö päewad ülestähendatud.

Kord olime jälle laupäeva õhtu õitfis, seekord oli hein tehtud Beraniidi peal, hobused sõid kõik mööda heinamaad, Anjumärdi küüni juures hüppasime meie kõige see õö, juur õitse tuli põles metsa ääres, mõnel poifil oli firwes kaafas, raius aga kuuskedid tulesse, nõnda et tuli wahel metsa ladwuni ulatas, hommikul tahtsime kõik metsa raiasmikku minna wabarmid sööma, sest sel ajal ei puhastatud ilmaški metsa raiumise ajal puulatwu ja ofsi ära, nõnda et see räga kõik maha jäi ja ära mädanes, aga mõne aasta pärast kaswafid seal kohal wabarma marjad. — Mina olin aga sell õösel omad wiisud katki sõtkunud ja nutsin, et ei saanud teis-tega ühes minna! — Seal oli üks wirt õitse tüdruk „Madi Uno,“ see ütles: Du küll pühapäewa hommiku, aga mis teha, — kargas ühe sirge paju põesa juurde, tõmbas 2 niint maha, ehk küll üks madu põesast tema peale wah-tis! — Käenis kobe need niined wiisudeks ja mina panin neid jalga. Oh jeda rõemu, niid wõifin jälle teiste õitjelistega ühes marjule minna.

Suurel sügisel wõeti ka hobuse karjus, kes õö otja ühe korrallise ga hobuseid walwas ja sai palka küllaperemeeste käest. Kõil õitjelised pidid ka sel ajal igauks wiis woori puid tooma; aga mõned poifikesed olid foerust täis, läffid ära heinaküüni, siis tuli jälle hobuse karjus Wartju Kustaw ja fihutas neid wemblaga küünist wälja ja kobis kõik nuffad läbi ja ütles: Oh teie karnaatsakud, enesele weel nemad ei wiitfi puid otfida j. n. e.

Rõllutöö, kündmine ja rehpeksmine.

Sell ajal kündsid küll rahwas kõik harf adradega hobuste ja härgadega, härgadega weeti ka talwel metsast puid, kellel härgi ei olnud, sellele anti mõisa poolt priitahlikult härjad juweks künda, sügise pidi tema neid jälle mõisale tagasi andma. Küll oli häda nende mõisa härgade õpetamises künni peale, enamiste suured härjad, said juwel ühe ree ette pandud, siis istusid 4—6 meest ree peale, piitsad ja wemb-

lad käes, siisgi läksid härjad wõrjust ja kannudest läbi üle kiwide ja kraawide, sest ohju ei olnud neil peal, mehed fargasid jälle ree pealt maha, jooksid härjaga wõitu, kuni said keppiga härja nina peale koputada, kes siis seisma jäi, seal sai siis härja iies (ifke) jälle rihmadega uuest pähe ja sarwede külge koidetud ja adra ette seätud, mis härge adrats nimetud sai, ja jälle hakkati kündma õpetama, aga üks mees wõi pois jäi ifka härja nina ees käima ja keppiga härjale nina peale kopputama; kord sain mina ka oma isa käest ühe piitsa hoobi, et ma mitte härjale kowaste nina peale ei kopputanud, sest härg tõmbas adra käsi puu kõrge kiwi wastu katti — sest et iga kiwi juures pidid härjad seisma, ja neid põllu kiwa oli sel ajal pakfult iga põllu peal, sest et ükski neid liigutanud polnud.

Kui nüüd härjad keshommikul wõsusse sööma lasti, siis padrasid (jooksid) nad pajo pöesaste sees kiili jooksmisega, nõnda et nende kinni püüdmisega suur muitsutamine pidi olema, enne kui neid jälle adra ette pantud sai. — Talwel, puukoorma wedu ajal ei annud nemad kellegile teed, ifka otjekohe tulid nemad kesh teed, ja kui kooljamäe külje peale said, siis käänis ennast puu ehk heina koorem wiltu alla poole ja härja pea ja sarwed said ülespoole kääntud, nõnda nemad seisid mäe all, keha ree aisade wahelt wäljas, sarwed kui odad püsti ja silmad punnili peas. —

Hommiku wara juwe ajal, kui kinnitöö hakkas, siis kuuldi iga hommiku põllu peal paukumist ja pragamist härjadega, Madi Jüri ja Piitra Jaan, need õikasid ifka, kivi käi, tõelu kääna, lauk ja päits asju. — Kord olid Piitra Jaani härjad lõuna ajal Kuffemäe otja sööma läinud, siis ei saanud Jaan neid sealt mäe prakkist ära ajada ja ütles: Oh teie pöörased härjad, lähwad nii kõrgele, kui tare arja otja; — jah, nende härgadega oli mitu waewa nähtud, ja ka naljakad tükkid tulid ette. — Kehe peksmise juures põletadi alati, nii kui kõigis elu hoonetes peeru tuld, mõisa andis metjast iga peremehele üks jüld lõmma, neid kuwatadi ja kisti peerudeks ja põletadi tule kää wahel (küljes), mis seppad rauast olid teinud ja enamiste ahju nukkade ehk seina wahele olid kinnitatud, seal pidi alati üks ini-

mene tule süitaja olema, kes, kui üks peerg otja saama hakkas, jälle uue põlema süitama pidi; talupojal olid peerud enamiste rehealuse seinaga wahela pantud, kus neid igaford uuen-
datud sai, kui peerg otja lõppema hakkas. — Mõisa rehe juures olid rehe all kaks tuleruumi alust tehtud, need olid kolme seinaga teliskivi tornid, kummid peal — päewa ajal seifid seal all reheliste söögi riistad, püstitud ja lännikud, kuppuliud ja leiwakott. Niisugune peeru põletamine ja walguse näitamine kestis wist 800 aastat, ehk mõnda 1000 aastaid, nüüd 50 aasta pärast on jo meie päwil kõigil petroleumi lam-
bid ja noored rahwas ei teagi misjuguft waewa wanal ajal peerudega oli tuld põlema sütitada, tare ehk elumaja oli enamiste peeru suitsu ja wingu täis ja tulekäre all iga hommiku ära põlenud peerude süded põranda peal hunnikus. Kui nüüd talurahwas pulmi pidaswad, siis sai üks tume raswa küinal ostetud, mis peigmehe ja pruudi kohal laua peal põles, aga peeru tuli põles iffa igal pool pulma majas. —

Jõulu pühade ajal enne seda sai hästi juba Tooma päawal hullt peergu walmis kistud, mis parfile weel pandi, enne sai aga Tooma päawal kõik ahju nõed (nõgi) wälja pühitud, ehk nõnda kui rahwas ütles: Must Toomas saab wälja pühitud ja siis õhtu poole jõulu worstid waletud (tehtud). Et meie talul mesipuuud olid ja juwel seal meewaha puru üle jäenud, kellest üks küinal tehti, seda pani Saali Jakob iga aasta jõulu ajal musta tare ahju kummi peale põlema, leiba kaffu sisse, mis lühtri asemel oli, nõnda oli meie majas juba jõulu õösel üks küinal põlemas, see järises ja ajas jädemeid pragisemisega, aga ta oli esimene küinal ja jõulu rõemu walgus lastele, — sest lapsed ei saanud siis mitte kästud peeru tuld süitada, oh mis rõem see oli; — aga nüüd 50 aastad edasi olid jo lastel ka jõulupuud küin-
latega ja komfektidega ehitud ja mõnikord oliwad lapsed weel rahutumad, et wähe kingitust said! —

Mõisa walitsus oli sell ajal wana Otmann Siipstowi käes, kes kui päris härra tegi mis ta tahtis; kui tuli nekruti wõtmine, siis oli mõisa walitsusel luba 20 mõisa meest wälja walitseda, igaüks sai ka ametimees nimetud, nii kui: Linnasje

rehepapp, Wanamõisa rehepapp, mõisa puusep, mõisa ööwaht, kühjas, filter, linnamäe waht, Rõdesi metsawaht, Kalewi mõju waht, Kaldaaluse waht j. n. e. Kes nüüd jõudis wana Otkmannile süskrupea tuua ehk neli wõi 5 rubla raha maksa, sai sedawiisi soldati hirmust lahti; aga need waešemad pidid soldati teenistusesse marsšima 25 aasta peale; mõisa maad olid jell ajal weiksemad, talupojad aga pidid kõikjugu asju mõisale maksuma, nii kui mõni talupoeg pidi 5 tõppra lõõga iga sügise maksuma, nõnda sama wilja kottid, töömarga lõngad, kanad, munad j. n. e. nõnda et kana munad juba mõisa keldris halwaks ja wanaks läksid, neid pidi siis jälle seepidets keedetama; Wenelased pidid mõisale rääbisse ja ikke kalad maksuma, kõik neid asju oli mõisa palju kofku toodud.

Pärast seda, kui mõisa Luunja Baroni kätte sai, siis mõdeti kõik maad jälle ümber, külad said laiali ehitud, krunnid igaühele kätte antud; wene rahwa heinamaad kässepääl ja Koltjas mõisa külge wõetud, siis tuli hoopis teine aeg kätte. —

Weel mõned rääkimised ja jutud jell ajal Bealsekiwi rahwa hulgas: — Käägiti, et wanal ajal on Matskiwi wallas kaks rikkast peremeest olnud. Esimene oli Rõdesi rikkas ja teine oli Saburi rikkas; kui nüüd Rõdesi rikkas omad raud õue wärawad lahti tegi, siis kuulis seda seitsme wersta taga Saburi rikkas, nii kõwast on need juured raud wärawad ragijenud, nõndasama on Rõdesi rikkas kuulnud, kui Saburi rikkas on omad raudwärawad finni ja lahti teinud. Kui Rõdesi rikkas enesele kaewu kaewanud, siis on juba kaewu põhjas need töömehed kuulnud maa alt koera haukumist, siis arwanud mehed, et kaewu põhi maailma rattast läbi lähed ja panid tamme rakked sisse; seal Rõdesi jao küla juures leiti meie päiwil, kui uut kaewu kaewati, kaks suurt wana kaewu ülesse, kelle sees weel mustad tammepuu rakked (ehk salwed) maa põhjas alles kõwad olid, aga need kaewurakked (ehk salwe puud) olid nii mustad kui süsi ja kõwad kui luu. Minu isa „Tõnnis Saul“ tegi neist wana rakkedest mitmed kirjud taari (kalja) kannid, sest üks laud sai kuusepuust ehk kasest, teine laud mustast tammepuust kannu külge pantud, siis paistsid nad kirjud ja kenad wälja. —

Seal Kõdesi metsas mõisid küll wanal ajal suured tamme metsad kaswada, sest et praegu seal iseenesest noor tamme mets, wana kändudest kaswamas on, mis Matskiwi mõisa niidne päris-härä Baron Polken wäga kaswatab ja hoiab ja wiimasel ajal kui jo tammemets hästi suureks kaswis, pani tema üht raudmeest nagu metsa kaitsjad jenna ühe suure kiwi otja seisma. —

Keist kahest, Kõdesi ja Saburi rikkast olewa weel nende lapse lapsed Matskiwi kiriku juure maetud, nii kui praegu seal kiriku platsi peal weel kiwi rist tunnistust annab: „Ätkema Reino poeg Rein“ jne. umbes 250 aasta eest jenna maetud, sest sell ajal prii ehk wäärnimesid ei olnud weel olemas. —

Bealhekiwi külas elasid sell ajal kaks wana meest, üks oli Toomas Tamm (ehk ka Pref) nimetud, see ja teine Tõnu, need jutustasid sagedaste karja waadi ehk muul pidupäewal nõnda: Kui nemad weel poisikesed olnud, siis olewa nemad Loffota talu õle onnis (ehk kiinis) heina ajal mänginud, ja seal näinud nemad onni nuffas üks juur umbes kolme wakkane wafkraha kott seiswad, aga kotti juu olnud peenikese traadiga finni pantud, nemad, mitmed poisikesed, olewa ühe suure nua toonud ja seda traati kotti juus katti wiilinud, siis langenud kott kõige rahaga ümber onni pörandale ja üks pois jäenud poolest kehast saadik raha alla ning see wajutanud pois juust ja ninast were wälja, teised poisikesed on teda sealt raha hunniku alt wälja kiskunud: aga raha olewa kõik üle onni palju saanud; nemad wiinud seda raha Mõisa mamma kõrtsi sõelaga, ja toonud jälle selle wastu sõelaga jaiu tagasi, aga lapsed ei olnud sest leidmisest wanematele midagi rääkinud, wanemad olla küll ütelnud, et meie lapsed midagi ei sõõ, aga lapsed sõid jai. — Wiimaks on see raha kõik ära kadunud; — siis ütlesid ja arwasid nemad, et kui see üks pois oleks raha all surma saanud, siis oleks see raha kõik jenna onni alles jäenud; aga et see poisike sealt alt weel peastetud jai, siis kadus raha ära, kõrtsimees olewa selle raha peale ristid teinud, siis jäenud temale kõik alles, mis lapsed temale töid, — nõnda jutustasid need wanad mehed karja waadi õhtul Tikku talus.

Mõisas jahipidamine.

Kui sügise kätte tuli, sai Bealsekiwi kubja läbi käst antud, et iga peremees pidi ühe inimese mõisa jahi peale saatma, nõnda samuti sai ka Naelawere, Lahepera ja Saapsipä peremeestele käsud antud, jahilised wälja saata. Ühel sügisel hommikul olime kõik mõisa hoomi peal koos ja ootasime, kui mõisajaksad üles tulewad, siis saame meie kõik ühes jahi peale minna; seal olid kõik metsa jaksad ja metsawahid ja wõsuwahid koos, kes rahwast pidid juhutama ja komanderima.

Nüüd tulid ka suured jaksad wälja, mõisa hobuste talli ette, lasksid koerapoisid hagiitate ja urdadega jenna platssi peale koku koguda, seal andsid Mätsa kindral ja üks Tallinnamaa kindral ja paruni härrad metsawahtidele käsku, kuidas nemad pidid rahwast juhutama jäneseid metsast wälja ajada.

Kui nüüd suured jaksad (härrad) seal ühes koos talu rahwaga rääkisid, siis oli seal üks mees Naelawere külast, keda Latti Toomaks, ehk „Timaks“ nimetadi, see oli julge ja naljakas tükkimees, — ta astus ühe jaksu ligi ja ütles: Wõi küll see on üks ilus ja hea jaks; ükskord oli Matskini mõisas üks ülejäänud jaks, see oli alati wihane ja tükkis wägise kallale, selle peale naersid jaksad ja talurahwas kõik ühes looris. — Kui nüüd jahi wanter leiwa ja heeringitega täidetud oli, mis jahi rahwale lõunaks jagatud sai ja suurte toobrite sees oli urdade ja agijatte tangu puder (putter) ühes wõetud, siis läksid kõik jahti pidama; sai üks wõsumetsa teise poole ajajad ja agijad ja teise poole küttid wastu seatud, nõnda et ajajad korruga liisendama hakkasid ja kodust toodud puuklapid ja krappid krabistatud, siis panid waejed jänesed plehku ja küttid lasid plõu ja plõu neid maha. —

Suurtel härradel oli eesõigus neid maha laske ja kui mõni jänes juba mastist kaugele läks, siis wõisid ka metsawahid neid maha laske. Ühel jahi päewal, kus wana Elstwere mõisa krahwi härra oma wanaduse pärast ei suutnud päew otja püssi kanda, siis anti see püss ühe jahiajaja, ehk Jaska Tõnnisse (kätte) selga, et tema seda pidi kandma; wana Jaska

Tõnnis küsis oma sugulase Juhkami Joosepi käest, kes siis metšawaht oli: Kas ma wõin ka sellega üht jäneft katju maha laske, Joosep wastas: Kui suured härrad sihiwad jäneft, siis ja ei tohi ühtegi (lasta) laske, — aga õhtu poole Rõdesi metšas, kus Tallinna kindral üht jäneft sihtis aga ei saanud maha laske, nõndasamate ka üks teine härra ei saanud jäneft maha laske: Jaska Tõnnis wõttis piisfi öla pealt ja fihutas ühe pauguga jänese furnuks; siis küfifid teised: Kuidas ja said ja tohtfid teda maha laske? Tõnnis ütles: Jänes jooffis mulle kraami peal wastu rindu, mina antfin talle paugu wastu filmi, waata, seal ta magab nüüd, oh ja waene nänu! Jaksad ei saanud sind maha laske, aga mina panin ju hingama. — Jahi peal tulid mitmed nalja tüffid urda ja agijatega ette, mis kõik ei wõi üles kirjutada, siis saaks raamat liig pakks. —

Matškiwi, ehk Bealsekiwi rahwa pulma pidu:

Pulma pidu kestis sel ajal neli kuni 5 päewa, pruudi kodu oli üks päew, peiu kodu neli päewa; — pühapäewal oli pruutpaari laulatus kirikus ja isamees ja laulataja naene ühes, see on (neljakeste) neli inimest. Esmaspäewa hommiku hakkas pulma aeg peale, peale pulma olid mehed weel paar päewa haiged, sest et nemad seal kõwad toidud sõid, wiina ja oma tehtud õlut jõid, ja õlge peal tares ringutasid, sest see toit ei wõinud mitte ära seedida. Pulma wõerad olid enamiste wana rahwas, neid oli paari wiisfi pulma kutsutud, — üks ainus peiupois ja üks pruuttiidruk ja isamees olid kutsutud, ka pruudi poolt laulataja naene, ai ja äia pois.

Kui nüüd enamiste peale laulatamist esmaspäew peiu pulm pruudi kodu tuli, siis wõtsid pruudi rahwas neid õue wärawil suure kõnedega wastu ja küfifid: Mis asjamehed teie olete ja kust teie tulete, kas teil ka passfi ühes on j. n. e., kui nüüd wiina pudelid taskust wälja wõeti ja neid passideks nimetadi, siis sai neile luba antud palju waidlemise järele pulma majasse astuda. —

Seni kui mehed ühes waidlesid, wõtsiwad naesed ahjust worsti ja liha wälja, panid neid kausidEGA ja kuppuleedudega ja leppa nappadega pulma laua peale, sest et kiwi kausid (kausja) sel ajal ei olnud, waid kõik puu nappad, mis mõned külamehed, enamiste leppa puust treisid, aga et Gestlaste tared (rehetuad) wäga nõgised ja mustad olid, siis panti üks walge kangas seinä peale ja peeru tule käsi panti pulma laua otsale, üks inimene pidi seal alati istuma ja tuld sütitama.

Kui nüüd peiu pulmalised pulma laua ümber istusid, siis sõid kõik teised, kui pulma laua söögi alla üks salm sai lauldud; aga peig ja peiupois paastusid, need ei jõnnudki sel päewal, istusid aga nagu puunuiad laua taga wagajest, ei rääkinud nad midagi, pruudil ja tema tüdrukul olid sel päewal meeste talwkuubarad peas, käisid aga rahwa wahel ja tallitasid ka natuke aga, peigmehega ei annud nemad esimesel päewal sugugi kokku, muud kui õhtul peeru tule walgel wiidi pruut peiu kõrwale pulma lauda, walge woodi lina üle pea, nõnda et aga waewalt üks film sealt wahelt näha oli, nõnda istus tema ka kui tumm peiu kõrwal.

Õhtul ehk öösel sõitsiwad kõik pulm ühes peiu kodu, kus neid jälle juure kāraga wastu wõeti; aga enne kui magama heideti, said peig ja pruut ühe järi peale pantud, ja siis tõmmatud: Pruut istus pruudi wenna jüles, kes teda kahe käega ümbert kinni hoidis, siis läks esite isamees, tõmbas, ei tulnud, pani pruudi pea peale mõne wass kopila, siis tõmbas peiupois jälle ei tulnud, wiimaks tõmbas peig, siis pruut tuli järele. See peale kutsuti ka koolmeister, kes laulis ja luges, seepeale pidid sängi magama minema, peigmees pidi esite sängi minema ja isamees wõttis pruudi ümbert jülega kinni, ja wiskas teda peiu kõrwale (järele), kõik rahwas pidid seal juures olema ja waatama. —

Mõne tunni pärast hakkati kulle sööki sööma, see oli umbes kel 5 hommiku, siis sai pruut ja peig ka ülesäratud ühes sööma.

Enne seda aega on pruut ja peig pidanud karja laudas pitka ölede peal esimese öö magama. — Teine hommiku, kui pulma rahwas tarest pitka ölge pealt üles tõusis, hakkati filmi pesema, siis igauks, kes filmad pesi; pidi üks

pool ehk üks kopit selle filma pesu wee sisse panema ja pruudi käest
jai üks taskurättik (narts) filmi kuiwatada antud, need olid
jämedast riidest oma kuditud. —

Kui nüüd kõik pulma selts olid filmad ära pesnud, siis
hakkati tare pühkima; pruut, ehk noor noorik pidi seda püh-
kima, aga pulmalised tõmbasid jaladega õled ja puru jälle
pühitud puhta koha peale tagasi ja wiskasid mõned wass
kopikad põranda peale seina ääre maha, et pruudile raha
korjata, nõnda nemad waewasivad uut noorikut tare pühki-
misega, mõnikord mitu tundi, ja tare põrand, mis muidugi
sawist oli tehtud, tolmas kui hirmus, see oli aga Gestic-
hele omal ajal kõik hea! sest juul tema hingab põllu serwas,
talwel õle heinte peal, siisgi temal töös ja waewas, on ikka
rõemus meel. Kõigil üks Jumal taewas, kõigi jalad mulla
peal j. n. e. — Teisel pulma päewal lõuna poole anti jälle
andid, see on noor noorik jagas käterätikuid ja ninarätikuid
ja naeste kirjud wööd omast kastist palju pulma rahwale,
(andi wakkast) seal jai ka mõni kopik raha korjatud, mis
ülepea sel ajal wäga wähe oli; — seltsamal päewa õhtul jai
Lemm fibu laultud, need olid pulma naesed, kes ühe õlle
fibu ümber ühe kirju Gesti wöö olid köitnud ja seda fibu
õludega (õllega) täitnud, nõnda nemad käisid troppis pulma
rahwast läbi, laulsiwad igaihe juures: Juu, juu, maitse,
maitse, kui maitjed, siis ja maksad, otse õllele hõbedat, pekka
punga, tappa tasku jne., selle juures anti fibust õlut juua,
kes siis ka pidi jälle kopik ehk wana kross õllefibu sisse wis-
kama, mõned pulma lappulised olid ka sagedasti sawi kiwitud,
ehk mõne wana nõobi fibusse wiskanud, nõndasama ka halli-
tanud wanad rahad, mis krüünspanniga rohelisted olid, aga
õlu mekkis ikka weel hea, ehk ta küll paksemaks läks.

Kui lemmfibu oli laultud, siis hakati pärast wihtlema,
ehk nii kui rahwas ütles: wistlema, seal toodi üks wana õlle-
tegemise ehk ka tühi pöögu tõrs tarre, see kääneti kummuli,
jenna peale said kõik pulma rahwas aegamööda ükssitult pan-
rud ja igaiüks sauna wihaga kuiwalt wiheltud, siis tulid jälle
kuppulastjad mehed, kes kahe rauatükiga mehe selja ehk jala
peale flõpsu löid ja üks naljamees purskas suust õlut jenna

peale, nüüd ütlesid kõik: Waata nüüd ja saad terveks, sest näe, kuidas waewa weri wälja jookseb, — selle wistlemise eest pidi jälle üks kopik ehk kaks maksma; nende pulmapäewadel olid weel mitmesugused ettewõtted ja naljad, sest pulme peeti neli päewa järjestikku ja meestel oli wiina ja oma tehtud õlut küll juua, wiin sai kõrtisist ehk ka mõnikord wiinakõda juurest toodud, sest et wiinapruul wana „Musti lell“ andis jeda iga tutwale ja ütles: joo tubliste, ja wõia weel üks punjas suutäis; pärast weel rääkisid Pealjekivi mehed, kes wiinakõdast sagedaste mööda käisid, olewa Musti lell jeda langet piiritust annud hea suutäie igaihele, sest et sell ajal piiritus prii ja lahtiselt ühe waadi sisse jooksis. Kord ütles Tikk Abram, et kui wana hea lell jeda piiritust ühe punja suutäie annab, siis ei wõi wana lella seekord tänada, sest piiritus paneb hinge kinni, siis peab weel wana Musti lellale teine päew tänu wiima selle eest. — Õlu sai sell ajal wanadest peremeestest ije tehtud, mehed, kes pulma õlut tegid, linnasid leotasid ja kuiwatasid, pärast käskiwiga neid jahwatasid, sest sell ajal oli pea igal ühel üks käskiwekiwi majas, tegid kõöki ehk kõdasse suure tule ja suur pada panti jahu ja weega segamini auduma, sealt tõsteti õlle tõrde, kelle all küna oli ja tõrre põhjas oli auk ühe naaga, kellest õlle wedelik läbi jooksis, aga tõrs sai enne ligi poole peale õllega täidetud, et raba ühes õllega läbi ei jookseks — pärast panti õlle waadi sisse kätima ja nõnda oli õlu walmis hea pehme juua.

Sell ajal ei olnud midagi rahwalaulusid trükitud, waid aga peast oliwad teineteiselt laulude sõnad ära õpitud, said ka mitmed laulud lauldud, nii kui: „Miks meil wesi filmis, miks meil kurwastus, j. n. e. „Nüüd mehed sõtta, sõtta nüüd“; ka see Kuresaare laul, mis sell ajal, kui rahwas teisi usku läkswad, sai rahwa seas lauldud, nõnda:

Kuresaares Saaremaal
 Tõusis jutt jo rahwa all,
 Et kes teisi usku läheb
 See kõik tööst ja maksust peaseb,
 Pole teha rehe ööd
 Redrata ka mõisa tööd

Rana munad rendi päewad
 Kohtu oinad maha jäewad
 Kohtu kanad õue rahad
 Mõisa põllust adrad, jahad,
 Sirbid, rehad, wiktaid,
 Wardad, kirwed, angusid
 Igamees neid toju peab
 Eht ka linna müüa weab.
 Kiritu juure pole maksa
 Ega kwooli küimalt osta
 Magasi ja teine wõlg
 Kustutab nüid maha sulg.
 Kiitsid nüid on rõemu ajad
 Talupoeg saab mõisa maad.
 Naersid siis kus Saksad jäewad,
 Kust nad leiba riiet jaawad,
 Kus on see mis enne said?
 Ei neil pole rahwast maid (maad)
 Olgu mered eht ka järwed
 Senna tegewad nad parwed.
 Kus eht siis nad wõiwad olla
 Ja siis toidust osima tulla.
 Nõnda jutt käis igas waldas
 Kesket maad ja mere kaldas.
 Rahwas jooksid igast nurgast
 Linna kottu juurest hulgast.
 Jäid aga mõned kodu
 Hoidma tuld ja wee kahju. —
 Kui siis rahwas linna tulid
 Seal kõik asjad teised olid.
 Keelepeksjad wõeti kinni,
 Kuuldi järel otsti senni
 Kui neid mehi palgati
 Ja neid hästi malgati.
 Mõni mees sai naise läbi
 Rõibe selga filma häbi.
 Lähme, lähme kirjutama
 Oma elu kergitama j. n. e.

Bealsekiwi, Maelawere, Lahepera ja Haapsipä mehed,
 kui nemad Alatskiwi kõrtsi juures üheskoos istusid, siis rää-
 kisid nemad ikka priinusest ja orjusest, millal saab see kergita-
 tud, millal tuleb Kalewi poeg Gesti põlwe uueks looma! —

Mõned lühikesed rahwa jutud Kodawereist.

Kodawere kirik seisab mõni wagu maad Peipsi rannast kaugel, tema ukse eest jookseb üks weikene oja Peipsi järwe poole, see muudab ennast kewade wee jooksu ajal weikeseks jõeks ja siis tulewad kalad järwest mööda jõge ülesse kiriku ukse ette. Kord oli endisel ajal ühel kewadisel pühapäewal sooja ilmaga kirikus Jumalateenistus, kirik oli rahwast täis lihawõtte pühade ajal, õpetaja peab jutlust kantsli peal. Häkitjelt tuleb üks mees kiriku uksest sisse ja hüüab kõwa healega: Tulge wälja, latikad rannas; rahwas hakkas liikuma kirikus ja sealt wälja tungima. Õpetaja ütles: Wöölmuundrid, pange kiriku ukjed kinni, et rahwas wälja ei saa, rahwas aga wastas: Kui meid mitte wälja ei lasta, siis meie lööme kiriku ukjed maha, ja nõnda tungiswad nemad kirikust wälja latika kalu waatama, mis Peipsist mööda jõge ülestulid.

Talwe ajal, kui kirikus rahwal külm oli, siis peksid inimesed käsi kokku; jell ajal kandsid ranna rahwas, iseäranis Dmedo ja Ranna walla rahwas suured kollased, ligi poolteist jalga pikkad nahk kindad kirikus käes, sest et nemad enamiste kalamehed olid, ja plaksutajid jutluse ajal oma suure nahkritega üks käsi teise wastu, nõnda et kirik fajas ja õpetaja jutlust enam ei wõinud kuulda, — siis ütles õpetaja Gwert: Kuulge teie Põhjamahed, ärge floppige oma käsi nahk kindastega nõnda hirmsast teineteise wastu, meie ei wõi mitte üht sõna jutlust enam kuulda, aga wanad järwe mehed plaksutajid ikka edasi. —

Seesama õpetaja Gwert oli suur, tugew ja pikk kirik-härä, igakord kui tema kiriku teenistusest rahwaga ühes kodu tuli, siis wõis jo kaugelt rahwa hulka näha, et õpetaja jo ühes tuleb, tema pea oli üle kõige rahwa näha. Leeri tuas, kus tema lugija (ehk leerilastele) tundi andis, oli üks kantsel (kõnetool) tehtud, selle peal tõreles tema walatumaid leeripoisja, kord ütles tema neile: Kui teie minu sõna ei kuule, siis kartke minu keha, sest kui ma kantslist maha tulen, siis ma teen teid puruks ja pihuks, ehk tulen

teile kõige kantsliga kaela, tema armastas juure raske firwega puid lõhtuda, kui tal firiku ameti tööst aega üle jäi, kõõgi-
tüdrukul olnud alati hulk lõhutud puid ukse ees walmis riita pandud. —

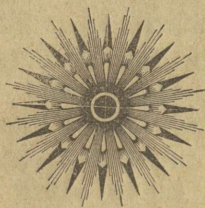
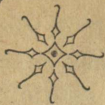
Wanal ajal oli jo firikus Jumalateenistuse ajal unekubjas, kellel üks pitt warm, ehk kepp käes oli, weike kellatene otšas, see käis mööda firikut edasi ja tagasi, kui tema nüüd mõnda inimest juikuma ehk magama jäewat nägi, siis sorgas unekubjas selle wardaga inimesele külge, nõndasamuti pistis tema ka jutuajajatele külge. —

Kord ajafid firikus kaks meest juttu, parajast kui õpetaja kantsli peal jutlust ütles; unekubjas pistis neile juba korda kaks kuljusse wardaga külge, nemad aga ei hoolinud sest, waid westsid oma juttu edasi, siis nägi õpetaja seda ja ütles: Kellamees, wii need mehed firikust wälja; kellamees kutsus neid firikust wälja, esite ajafid nad kellamehele wastu, aga pärast läksid ometi wälja, siis hakkas õpetaja jälle edasi jutlust ütlemas; (weidi) natuke aja pärast tuli kellamees tagasi firiku sisse, õpetaja küsib jutluse wahel: Kuhu poole need mehed läksid? Kellamees kostab: Juba kirat wiis neid üle wälja ära õigest Dorila küla poole. —

Kord istuwad firikus endijel ajal talupoeg ja pobulimees (wabadi) kõrwu firiku pingis; sell ajal ei olnud weel orelid firikus olemas. Õpetaja seisid kantsli peal, kõstrile oli kantsli alla üks nagu aid wõi wõre ehitatud, selle najal pidi tema püsti seisma ja koguduse ees laulma. Pobulimees laulab ka ühes kõstriga, aga talupoeg ei tee suudgi lahti, siis ütelnud pobul: Miks sa ei laala ka ühes, wana naaber, talupoeg wastas: Mikspärast mina pean laalma, ennäh, ühele, kes seal üleweel tõrre (kantsli) sees istub, maksan ma kolm kilimittu wilja ja teisele, kes seal aia peal röödakile on, maksan ma ühe kilimitu, need laalawad minu eest, waata sina ei maksa kopikatki kellelegi, sina laala (laula).

See rahwa jutt „Lattikad rannas“ on weel Rodawere firiku wanast protokollist leida. —

22

TÜ RAAMATUKOGU

10300015875968

12

A-2091

u

